

VAJDASÁG SORSA A NEMZETISÉGEK SORSA

MIRNICS KÁROLY

Politikai célunk csakis az lehet, hogy minden nemzetiség, így a magyar is, szá mához képest részarányosan képviselve legyen a jugoszláv társadalmi és szellemi életben, a tudományokban, technikában és a művészetekben. Ez mostanáig nem egészen így volt. Miért?

Nálunk sokáig az a helytelen nézet uralkodott, hogy egy nemzetiség társadalmi helyzetével mint különálló kérdéskomplexummal nem szükséges foglalkozni, mivelhogy a szocialista viszonyok szinte önműködően biztosítják az egyenértékű fejlődést minden nép és társadalmi réteg számára. Nézetem szerint azonban ezt a kérdést külön is helyénvaló felvetni. Ez nem ellentétes sem a szocializmus, sem a demokrácia, sem az öngazgatás lényegével. Sőt, éppen a szocialista demokrácia és öngazgatás természetének belső szükséglete, hogy az egyes nemzetek és nemzetiségek helyét is megvizsgáljuk a jugoszláv nemzetköziesedő népközösségben.

*

A jugoszláviai magyarság szempontjából pillanatnyilag az a legérdekesebb kérdés, hogy 1. milyen a jugoszláviai magyarok helyzete a társadalomban és a termelésben a többi nemzethez és nemzetiséghez képest? E tekintetben nem csupán a törvénybe iktatott egyenjogúság lényeges, hanem ezeknek a jogoknak a társadalmi-gazdasági életbe való átvetítése is. 2. Milyen társadalmi szerepet játszik a magyar nemzetiség a jugoszláv társadalom és a saját szűkebb közössége alapjának és felépítményének a megszervezésében? 3. Milyen az anyagi helyzete a társadalmi-gazdasági javak elosztásában, s e tekintetben mutatkoznak-e hátrányos megnyilatkozások? Itt különösen az a kérdéskomplexum szorul vizsgálatra, hogy a nemzetiség társadalmi tevékenységei hogyan részesednek a társadalom összkiadásaiban, milyen a káderellátottságuk stb.

Az ilyen jellegű adatok sokkal többet mondhatnak a jugoszláviai magyarság társadalmi helyzetéről, mint a távolról sem lebecsülendő, de most már mégis kissé túl hosszúra nyúló viták a nyelvhasználatról.

*

ad-1 A nemzetiségek törvénybe és alkotmányba foglalt egyenjogúságáról egy előző tanulmányomban részletesen foglalkoztam. E helyen nem látom szükségét, hogy visszatérjek rá. Törvényhozó gyakorlatunknak továbbra is minden segítséget meg kell adni, mert ez pozitívan és erjesztően hathat azokra a folyamatokra, amelyek a nemzetiségek társadalmi életében még nem fejlődtek ki eléggé. Mivelhogy a nemzetiségi kérdés végső fokon a mindennapi együttélésnek szinte valamennyi megnyilvánulását áthatja, továbbra is szükséges, hogy a törvényhozás ehhez alkalmazkodjon. Az elkezdett törvényhozó gyakorlatot még nem lehet befejezottnak tekinteni, s nem is állhat meg csupán a nyelvek egyenjogúsításánál. Ha a nemzetiségekre mint viszonylag önálló társadalmi közösségekre tekintünk, ha nem csupán a különböző nemzetiségű emberck általános polgári jogait érvényesítjük, hanem a nemzetiségek saját, viszonylag önálló közös társadalmi életét is — akkor a törvényhozás is újabb lendületet kaphat.

Más a helyzet, amikor az alkotmányba és törvénybe iktatott paragrafusok lényegét a társadalmi és mindennapi élet különböző megnyilatkozásaiban tanulmányozzuk. A nemzetiség általános társadalmi helyzete ugyanis elmarad az alkotmányos és törvényerejű megfogalmazások mögött, még ha közeledik is hozzájuk. Ez a kérdés alaposabb vizsgálatot érdemel.

A nemzetiségi kérdés lényegében osztályjellegű: a társadalom kapitalista fejlődésében gyökerezik. Az osztályhelyzet és a kizsákmányolás a kapitalista társadalomban igen gyakran nemzeti-nemzetiségi elnyomásban és kizsákmányolásban is megnyilvánul. Végső soron mindenkor tapasztalható a kapitalista társadalomban az, hogy a nemzeti-nemzetiségi elnyomás osztálykülönbségeket és osztályelnyomást vált ki. Az osztálykülönbség és elnyomás pedig soknemzetiségű környezetben, ahol az uralkodó nemzeté az állam megszervezésének a joga és a karhatalom — nemzeti-nemzetiségi elnyomást szül. Ezért a hatalomért küzdő proletariátus nem döntheti meg az osztályelnyomás rendszerét anélkül, hogy ne törölje el a nemzeti-nemzetiségi elnyomást és kizsákmányolást is. Azok a nemzeti megmozdulások viszont, amelyek a nemzeti-nemzetiségi elnyomás ellen harcolnak, de az osztálykülönbségeket és osztályelnyomást nem helyezik harcuk tengelyébe, csupán az elnyomás idegen nemzeti alakját akarják a maguk nemzeti elnyomásával helyettesíteni.

Nyilvánvaló, hogy ez rávilágít a nemzeti kérdés lényegére itt Vajdaságban is. Ha az osztálykülönbségek nemzetiségi formát is öltöttek — nemzetiségi összetűzésekké fajultak. Ez számunkra történelmi tanulság Vajdaságban. Az öngazgatású szocialista Jugoszlávia fejlődése azt mutatja, hogy az uralkodó osztályok kisajátításával megvalósultak azok a szükséges előfeltételek, amelyek valamennyi osztálykülönbség és nemzeti-nemzetiségi elnyomás eltűnésének az alapjai. Fokozatosan megvalósultak a termelésnek azok a szocialista társadalmi viszonyai, amelyek az osztály- és nemzeti-nemzetiségi különbségek, elnyomás és kizsákmányolás minden maradványának az eltűnéséhez vezetnek. Ez persze élő és hosszabb ideig tartó folyamat, amelynek ma is részesei vagyunk.

Nem tagadható azonban, hogy az említett maradványok mindkét tekintetben fellelhetők: mind a társadalom egyes rétegeinek, mind az egyes nemzetek és nemzetiségek nem azonos gazdasági-társadalmi fejlettségében és gazdasági-társadalmi továbbfejlődésük lehetőségeiben egyaránt.

Felvetődik a kérdés: hogyan lehetséges ez? Azért, mert a nemzetiségi kérdés egyszermind regionális gazdasági-társadalmi kérdés is. Konkrétan, vajdasági viszonylatban: a megkülönböztető, bizalmatlan nemzetiségi politika tulajdonképpen regionális jelleget kapott. Egy meghatározott régió (az adott esetben tartományunk) és annak gazdasági élete olyan termelési viszonyokba került, amelyek aztán sajátos módon határozták meg az itt élő nemzetiségek továbbfejlődési lehetőségét. Ez a gazdaságpolitika közvetve a tartomány gazdasági életének visszatarthatására, alárendelt szerepének megerősítésére irányult. Ez visszavetette a tartományt az állami központhoz, a társadalom egészének gazdasági életéhez képest. Az ilyen regionális gazdaságpolitika értelmében, a nemzetiségek sorsában, természetesen, osztozik az egész lakosság, amely az illető régióban él. A nemzetiségekkel szembeni bizalmatlanságnak számos oka volt, s ennek taglalásába a történelem ismerete nélkül nem lehet belebocsátkozni. Az azonban nyilvánvaló volt, hogy ez a bizalmatlanság sajátos módon visszahatott az egész területre, ahol nemzetiségek éltek. Ez pedig nemcsak nálunk volt tapasztalható, hanem mindenütt, ahol Európában nemzetiségek élnek.

Az a tény, hogy az általunk vizsgált esetben olyan tartományról van szó, amely túlnyomórészt vagy kizárólag mezőgazdasági és kisipari jellegű, még külön is hozzájárult a nemzetiségek gazdasági-társadalmi helyzetének sajátos alakulásához. Ugyanis a szocializmus iparosodási folyamata, eredeti tökehalmozódása a kezdeti impulzust csakis a mezőgazdaság jövedelmének elvonásától kaphatta. Ez a gazdaság-politikai koncepció alapján véve helyes lett volna és az egyetlen járható út. Megfelelt volna a nemzetiségeknek is, ha ugyanakkor olyan társadalmi-politikai és gazdasági intézkedések kísérik, amelyek semlegesítették volna negatív hatásukat. Mivel azonban az ilyen intézkedések elmaradtak, természetes, hogy a nemzetiségek társadalmi-gazdasági helyzetét külön is megingatták.

Vajdaságnak ezekről a problémáiról Dr. Mezei István „A nemzeti egyenjogúság regionális gazdasági tényezői Vajdaságban” c. tanulmányában a következőképpen ír: „Vajdaság alárendelt regionális helyzete lényegében sohasem változott meg; csak lakossága és nemzetiségi összetétele változott a nagyarányú ki- és bevándorlás folytán. Ha ehhez még hozzáadjuk azt a hagyományos politikai és általános bizalmatlanságot, amelyet évszázadok során vele szemben tanúsítottak, s amelyet hosszabb időre nem oszlatott el sem a rákényszerített politika elfogadása, sem az egycs intézkedésekkel szemben való ellenállás, sem a nemzeti elnyomás, sem a területi kizsákmányolás, sem a betelepítés, sem az agrárreform, csak akkor sejthetünk meg egy történelmi folyamatosságot, amely görcsösen fenntartotta magát, s részben ma is fenntartja magát.” (A nemzetek közötti viszony időszerű kérdései az önigazgatású társadalomban. Novi Sad, Forum, 1969, 19. old.)

Mindezeknek a tényezőknek tudható be, hogy az ötvenes évek elején Vajdaságban a társadalmi újratermelés nemhogy nőtt volna, hanem csökkent. Az 1948—52-es időszakban a termelés átlagos évi „növekedése” (helyesebben csökkenése) —5,7% volt. (Az iparé —2,6; a mezőgazdaságé —9,5%, stb.) Elképzelhető, hogy csupán ennek a két tényezőnek mekkora volt a hatása a nemzetiségek helyzetére is. A nemzetiségek ugyanis jobbára a gazdaságilag elmaradott községekben élnek. A mezőgazdaság visszaesése nehezítette a gazdasági és szociális helyzetet, az ipar lemaradása pedig nem tette lehetővé a szociális átalakulást és a társadalmi felemelkedést.

Vajdaság gazdasága 1948 és 1956 között a szó szoros értelmében stagnált, állapítja meg Mezei professzor. Ez azt jelenti, hogy az egyszerű társadalmi újratermelés szintjén volt. Tehát a csökkenő társadalmi újratermelésről csak az egyszerű újratermelésre sikerült felvergődni. Az 1953—56-os időszakban kezdett éledezni Vajdaság gazdasági élete (9,7%-os emelkedés), de ez az előző korszakban történt dezinvestálás következményeit nem hártotta el (1948 és 1952 között — 1962-es évi árakra átszámítva — kb. 60 milliárd dinárt tett ki az állóeszközök dezinvestálása).

Az összes gazdaságilag fejlettebb országrészek közül csak Vajdaság maradt le egyre jobban. Ezzel kapcsolatban Mezei professzor megjegyzi: „A régebben fejletlen területek (azért régebben, mert lassan már megszűnnek fejletlenné lenni) fellendítésének terhét túlnyomórészt Vajdaság viselte. Ugyanakkor a többi fejlettebb terület zavartalanul haladhatott előre.” (Uo., 50. old.) Továbbá: „... Vajdaság kétszeres kizsákmányolás áldozata lett: a) az iparosításnak és b) kevésbé fejlett vagy fejletlen vidékek fejlesztésének terhét is viselnie kellett, azaz hogy ez a kétféle kizsákmányolás össze is fonódott. És ha továbbra is hasonlóképpen történik a régiók fejlesztése, az a veszély forog fenn, hogy a szerepek kicserélődnek.” (Uo., 50—51. old.)

Ugyanakkor, hogy a gazdasági lemaradás még jobban kicsúcsosodjon, Vajdaság egyre inkább mezőgazdasági területté változott, noha a háború előtt Jugoszlávia legjobban iparosított részei közé tartozott. Vajdaságban a mezőgazdaság részaránya a gazdaság összetételében már 1966-ban 38,8%-ot tett ki, s ez azt jelenti, hogy Kosovo mögé került. Amikor a legélénkebb volt a befektetés üteme Vajdaságban, akkor sem jutott az ipar hathatós támogatáshoz. Bár az 1947—1952-es időszakban többet fektettek be az iparba (35,6%), mint a mezőgazdaságba, 1957 és 1962 között a beruhásásoknak csak 36%-a jutott az iparnak. Vajdaság főleg mint mezőgazdasági nyersanyagbázis fejlődött, s ezzel még nagyobb lehetőség teremtődött a kihasználásra az iparilag fejlettebb országrészek által. A *Kommunistában* (Újvidék, 1969. júl. 17., III. évf., 79. sz.) a Vajdaság elmaradottságának okait tanulmányozó kerekasztal-vita keretében szintén megállapítást nyert, hogy tartományunkban a nemzeti jövedelem növekedése olyan lassúvá vált, mint Kosovón. Megállapítást nyert az is, hogy, az 1962-es árakat véve alapul, 1962-től 1966-ig Vajdaság évente vagy 500 milliárd régi dinárral maradt el a nemzeti jövedelem növekedéséhez képest. Márpedig Vajdaságban a nemzeti jövedelem át-

lagos növekedése még nagyobb is lehetett volna, mint az országos átlag, hiszen közvetlenül a háború után az egy főre eső nemzeti jövedelem tekintetében még mindig Szlovénia után következett. Habár Vajdaságban az ország lakosságának 12%-a élt, a beruházások összege az országos beruházásoknak mindössze 6%-át tette ki 1948-ban; 2,8%-át 1952-ben stb.

Míg az alapeszközökre történő befektetés növekedése 1947 és 1964 között Jugoszláviában 28,8% volt, Vajdaságban csak 23,6 (Boszniában és Hercegovinában 33,3, Crnagorában 69,7, Horvátországban 24,7, Macedóniában 43,9, Szlovéniában 26,2, Szerbiában 26,9, Kosovón 37,6, szűkebb Szerbia területén 27,5).

A vita résztvevői kiemelték, hogy az 1947-től 1968-ig terjedő időszakban Vajdaságban volt az egy foglalkoztatottra eső beruházás a legkisebb (a tartományban ez 4 200 000 dinár volt, az országban pedig 4 600 000 dinár). Az 1957-től 1967-ig terjedő időszakban még Kosovón is nagyobb volt az ipar részaránya, mint a mezőgazdaságé: 37,6:32,5. Vajdaságban viszont: 34,4:38,8.

Mindennek a következményei könnyen kimutathatók, különösen, ha azt is tudjuk, hogy még a mezőgazdaság technikai fejlődése sem volt kielégítő, bár az ország mezőgazdaságának 45%-át képviseli. Ugyanakkor éppen az 1968-as évben, mivel felborultak a reformmal meghirdetett árparitások a mezőgazdaság kárára, Vajdaságból több mint 35 milliárd dinár folyt el.

A Tartományi Társadalmi Tervhivatal mutatószámai (Vajdaság SZAT társadalmi-gazdasági fejlődésének lehetőségei az 1971 és 1975 közötti időszakban) igen szemléltetően dokumentálják a fentebb elmondottakat. Ez az anyag a jelenlegi társadalmi terv megvalósításának értékelésével foglalkozik, és 1970 márciusában került közvitára. Ezek az adatok is arról tanúskodnak, hogy Vajdaság gazdasági fejlődése minden politikai igyekezet ellenére hovatovább lelassul az ország többi részéhez képest. A társadalmi termék növekedésének az üteme 30%-kal; a foglalkoztatottság növekedése vagy négyszerte; az alapeszközökre történő befektetés növekedése több mint 50%-kal; az ipari kapacitás növekedése vagy 30%-kal kisebb, mint az országos átlag.

Külön ki kell hangsúlyozni azt, hogy Vajdaságnak ez az általános lemaradása csupán az egyik tény. Ezen belül újabb eltolódások mutatkoznak. A viszonylagos fejlődés azokon a területeken erőteljesebb, ahol az előző korszakban már létrehozták a leggazdaságosabb objektumokat (Pancsova, Sremska Mitrovica, Novi Sad, Belgrád környéke). Viszont különösen a Bácska lemaradása egyre jobban megmutatkozik. Ez a vidék már régóta nagy gazdasági nehézségekkel küzd; nem tudja megállítani a foglalkoztatottság stagnálását, sőt csökkenését. A munkanélküliség éppen e vidékeken növekszik nyomasztó mértékben (Észak-Bácska). E területek a zágrábi kivándorlási intézet adatai szerint is a kivándorlások egyik legnagyobb rezervátumává váltak. Csak a Tartományi Munkaközvetítő Hivatal útján 15 387 munkás ment el külföldre az utóbbi két-három évben. Ugyancsak becslések alapján föltételezik, hogy más úton legalább még 25 000 munkás vállalt munkát külföldön. Ugyanakkor a

munkanélkülieknek az átlagos száma mégsem esett, hanem ellenkezőleg, növekedett: 20 370 személyről (1965-ben) 32 685 személyre (az 1969-es évben).

A gazdasági lemaradásnak következménye az is, hogy a társadalmi befektetések a társadalmi tevékenységekben, változatlan árakban kimutatva, az 1966—1970-es időszakban csak negatív mutatószámmal fejezhetők ki (—6,4). Országos viszonylatban is mínuszos a mutatószám, de csak —2,0. A társadalmi színvonal létesítményeinek évi növekedése ugyanakkor Vajdaságban 2,3, a szövetségben viszont 5,5—6,5. Ennek is érezhetőek a következményei. Vajdaságban az 1620 elemi iskola közül csak 425 épült a háború után, míg a többi jobbra az 1900-as évek előtt, illetve az 1901—1918-as időszakban. A 181 középiskola közül csak 81 épült a háború után. Ugyanakkor az ország többi részeiben a modern iskolák vannak túlsúlyban. Viszont meg kell említeni, hogy az egyetemi létesítmények olykor talán indokolatlanul is, gyors ütemben épültek fel az említett időszakban Vajdaságban.

Jelentős befektetés nem született a kulturális intézményeknél sem. Az újvidéki munkásegyetemet és az új mozit, a „Pavle Beljanski” képtárat és forradalmi múzeumot, a szabadkai munkásegyetemet és még egynéhány intézményt kivéve, alig történt nagyobb arányú befektetés a művelődésbe az egész időszak alatt. Különösen vonatkozik ez vagy 35 községre, ahol a művelődési élet anyagi alapja alig változott, új épületet és felszerelést nem kapott, hálózata nem korszerűsödött és nem bővült. Új könyvtárepületek sem létesültek a községekben, néhány nagyvárost kivéve. A művelődési otthonok talán a leginkább sínylették meg ezt a gazdasági hanyatlást. Egy új színház sem épült az utóbbi 25 évben (az újvidéki M-stúdiót kivéve, bár ez sem tisztán színházjellegű). Az egészségvédelemben volt tapasztalható a legnagyobb előrehaladás, bár korántsem volt kielégítő. A fejlődés itt is néhány nagyvárosra, mindenekelett Újvidékre vonatkozik. Viszont a szociális gondoskodás intézményeinek hálózata végképp elmaradott. Napközi intézetek, ifjúsági otthonok, aggok háza, nyugdíjasok otthona, ha épült is, hálózatuk teljesen elégtelen a foglalkoztatottak, a gyerekek, az aggok stb. számához képest. Különösen elégtelen a hálózat fejlesztése a többi köztársaságokhoz és országrészekhez képest. Másutt ugyanis erőteljes fejlődés mutatható ki, Vajdaságban viszont a gazdasági lemaradás itt is érezteti hatását.

*

ad—2 Mielőtt néhány adattal megvilágítanánk a jugoszláviai magyaroknak a termelésben és a társadalomban elfoglalt helyét, nem árt, ha néhány idevágó demográfiai adattal is szolgálunk. Minthogy a gazdasági fejlődésre vonatkozó adatokat is az 1945—1964-es időszakra vonatkoztattuk, hasonlóképpen kell eljárunk a többi adatokkal is.

A jugoszláviai magyarok még az első világháború előtt áthaladtak azon a demográfiai szakaszon, amelyet a magas természetes szaporulat, a magas születési ezrelék, elhalálzási ezrelék stb. jellemez. Ma ebben a szakaszban van a jugoszláviai albánság. Erre a demográfiai szakaszra jel-

lemző a lassú gazdasági növekedés, különösen az egy főre eső jövedelem alacsony jelzőszáma, a munkanélküliség, a nagy munkaerőtartalékok, a többi társadalmi tevékenység, az életszínvonal és a társadalmi standard fejletlensége.

A jugoszláviai magyarok demográfiai helyzete merőben más. Ezzel már foglalkoztam egy előző írásomban. Ez a demográfiai helyzet semmilyen tekintetben sem akadályozza a gyors gazdasági fejlődést. Nincs szükség a gazdasági fejlettséghez képest aránytalanul nagy befektetésekre az egészségvédelem, az iskolahálózat stb. fejlesztésében.

Mint tudjuk, a női fertilis lakosság (15—49 év) aránya Szerbia összlakosságában 1953-ban 27,0 (ill. 1 884 993), 1961-ben pedig 25,3 (ill. 1 935 853) volt. Ez a csökkenő arányszám tapasztalható a magyarok esetében is: 1953-ban 27,5% (ill. 121 313), 1961-ben pedig 25,8% (ill. 115 774).

Az iskolaköteles gyerekek százalékaránya Szerbia összlakosságához képest 13,1% (ill. 916 512) 1953-ban és 15,8% (ill. 1 208 954) 1961-ben. Hasonló az arányszám a magyarok esetében is: 12,8% (ill. 56 605) és 12,4% (ill. 55 668).

Vajdaságban a női fertilis lakosság száma és aránya az összlakossághoz képest 1953-ban 469 684, illetve 27,4%, 1961-ben pedig 475 012, illetve 25,6%. A vajdasági magyarok esetében: 1953-ban 118 644, illetve 27,3%, 1961-ben pedig 113 126, illetve 25,6%. Az iskolaköteles gyerekek (7—14 év) száma és aránya Vajdaságban 1953-ban 206 201, illetve 12,0%, 1961-ben 275 414, illetve 14,8%. A vajdasági magyarok esetében viszont: 1953-ban 56 201, illetve 12,5%, 1961-ben pedig 55 111, illetve 12,5%.

A munkaképes lakosság száma és részaránya Szerbia összlakosságában 1953-ban 4 431 418, illetve 63,5%, viszont 1961-ben 4 737 920, illetve 62,0%. Vajdaságban az abszolút és relatív számok így festettek: 1953-ban 1 110 539, illetve 64,8%, és 1961-ben 1 175 857, illetve 63,4%.

A Szerbiában élő magyaroknál az ugyanerre vonatkozó számok és részarányok a következők: 1953-ban 288 008, illetve 65,2%, 1961-ben pedig 293 513, illetve 65,3%. A vajdasági magyar lakosságot vizsgálva is hasonló képet kaphatunk. 1953-ban a munkaerőkontingens a vajdasági magyaroknál 282 873 főt tett ki, illetve 65%-ot; 1961-ben pedig 288 330 főt, illetve 65,3%-ot. Ezek az adatok rávilágítanak arra, hogy a Szerbiában, illetve Vajdaságban élő magyarok tisztán demográfiai szempontból több munkaképes embert számlálnak, mint az összlakosság, az iskolaköteles gyerekek száma viszont csökken, míg az összlakosságnál általában növekszik. A jugoszláviai magyarság tehát demográfiaiilag képes arra, hogy szükségleteit a saját tevékenységével biztosítsa.

Látjuk azt is, hogy a jugoszláviai magyarok az írástudók arányszámát tekintve élen járnak. Míg Szerbia szűkebb területén az összlakosságnak 29,5%-a, illetve 23,0%-a, Vajdaságban viszont 12,9, illetve 10,6% volt írástudatlan az 1953-as és 1961-es népszámlálás idején, a Szerbia szűkebb területén élő magyaroknak 5,2%-a, a vajdaságiaknak pedig 7,8%-a, illetve 6,3%-a volt írástudatlan az azonos időszakban. Közismertek az írástudás közvetlen gazdasági előnyei, úgyhogy ezt a tényt mint igen pozitív jellegűt könyvelhetjük el. Annál is inkább, mert már 1953-ban

az írástudatlanoknak legjelentősebb része vagy meghaladta a munkakorhatárt, vagy a végéhez közeledett.

Az írástudásnál azonban jóval lényegesebb gazdasági-társadalmi tényező a lakosság iskolázottsága, iskolai végzettségének, szakképességének foka. E jelenségeknél különösen fontos megragadni a szerkezeti arányokat, jelzőszámokat és dinamikus változásokat. S végső soron a leglényegesebb tényezők közé tartozik az egyetemet végzettek arányszáma az összlakossághoz képest.

Az alábbi statisztikai áttekintés megvilágítja Vajdaság lakosságának iskolai végzettségét.

	1953	Szerkezet	1961	(000-ben)	
				Szerkezet	1961/1953 Index
Lakosság	1713	100	1855	100	108
Tízéves és ennél idősebb iskolázatlan és az elemi iskola 1—3 osztályával rendelkezők száma	399	28,4	373	24,3	93
Az elemi iskola 4—7 osztályával rendelkezők száma	795	56,5	846	55,2	106
		84,9		79,5	
Teljes el. iskolai végzettség	91	7,1	122	8,0	134
Ipari iskolai végzettséggel rendelkezők száma	72	5,1	122	7,9	169
Középfokú szakiskolai végzettség	20	1,4	32	2,1	160
Gimnáziumi végzettség	14	1,0	16	1,1	114
Egyetemi és főiskolai végzettség	7	0,5	17	1,1	243

Amint látjuk, Vajdaság lakosságának iskolai végzettségében jelentős változások történtek. Ezek mind pozitív jellegűek. Azonban az iskolázatlan lakosság százalékaránya még mindig igen nagy: 84,9%, illetve 79,5%. A legdinamikusabban éppen az egyetemi végzettségük száma növekedett (jelzőszámuk 243), bár jelentős az iskolázottak általános növekedése is.

A következő áttekintés Vajdaság lakosságának iskolázottságát mutatja be az országos adatokkal összehasonlítva.

	Jugoszlávia 1953/1961	Vajdaság 1953/1961	Index 1953 = 100
A lakosság növekedése	110	108	
Iskolai végzettség nélküli, vagy csak az elemi iskola 1—3 osztályával rendelkező lakosság (10 évnél idősebbek)	86	93	
4—7 osztály	115	106	
Teljes el. iskolai végzettség	192	134	
Ipari szakiskola	165	169	
Középiskolai végzettség	163	160	
Gimnázium	104	114	
Egyetemi és főiskolai végzettség	243	243	

Ezekből az adatokból látható, hogy a vizsgált időszakban Vajdaság lakosságának iskolázottsága az országos átlaggal arányosan fejlődött; növekedési aránya nem maradt el az általános jugoszláviai arányoktól. Az, hogy az országban gyorsabban növekedett a teljes elemi iskolai végzettségűek száma, mint Vajdaságban, annak tudható be, hogy Vajdaság e korszakot egy magasabb színvonallal kezdte, hogy az országban nagyobb volt az írástudatlanság aránya és az iskolai végzettség nélküliek száma.

Ezekon az arányokon belül megállapíthatjuk, hogy a vajdasági magyarok iskolai képzettségében történt változások is összhangban vannak a vajdasági és jugoszláviai átlaggal. Az elemi iskolai végzettség nélküli magyar lakosság részaránya 1961-ben csupán 6,6%; az 1—3 osztállyal rendelkezők száma 15,3%; a 4—7 osztállyal rendelkezők száma 56,8% volt, vagyis a nem teljes elemi iskolai végzettségűek százalékaránya összesen 78,7% (szemben a vajdasági 79,5%-kal). A vajdasági magyarok 8,6%-ának volt meg a teljes elemi iskolai végzettsége, szemben a vajdasági 8,0%-kal. Az elemi iskolánál magasabb végzettségűek száma 12,4%-ot tesz ki, a vajdasági 12,2%-hoz képest, ugyancsak az 1961-es adatok alapján. Ezek az arányok azonban nem vonatkoznak az egyetemi végzettségűekre.

	EV	Iskolai végzettség nélküliek	Teljes elemi iskolával rendelkezők	Százalékokban Az elemi iskolánál magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők
Vajdaság				
lakossága	1961	12,7	8,0	12,5
	1953	28,4	6,5	8,1
	Index	45	123	154
Vajdasági magyarok				
magyarok	1961	6,6	8,6	12,7
	1953	27,7	6,7	8,1
	Index	24	128	157

A Szövetségi Statisztikai Hivatal adatai alapján készült táblázat rávilágít arra, hogy Vajdaság összlakossága és a vajdasági magyarok iskolázottságának hasonlóak az arányai. Az egyedüli különbség a teljes iskolai végzettség nélküli lakoságnál mutatkozik. Itt a csökkenő irányzat a magyarok esetében jóval erőteljesebb, mint Vajdaságban általában.

E táblázat azonban korántsem kielégítő, hiszen számunkra az is lényeges, milyen arányú volt és milyen arányban növekedett a vajdasági magyarok összetételében az egyetemi és főiskolai végzettségűek száma. Hiszen, mint tudjuk, éppen itt volt a legnagyobb lemaradás, s más adatok azt mutatják, hogy még most is itt van. Ugyanakkor Jugoszlávia és Vajdaság összlakosságánál éppen e viszonylatban volt a legerőteljesebb és leggyorsabb fejlődés. Gyakorlatból tudjuk, hogy a jugoszláviai magyaroknál az egyetemet végzettek száma és részaránya kevéssé javult. Ennek következtében a magyarok megrekedtek a műveltség alsó fokain.

Vajdaság iskolázott lakosságának a száma 112 488 főt tett ki 1953-ban, 1961-ben pedig 187 495 főre emelkedett. A növekedés jelzőszáma 166,68. Az iskolázott magyarok száma ugyanakkor 29 552 főről 47 055 főre emelkedett. A növekedés jelzőszáma 159,26. Vagyis a magyarok részaránya Vajdaság összlakosságában 23,9% volt, az iskolázott magyarok részaránya pedig az iskolázottak teljes számában 25,1%. Ez rendkívül imponzáns adat. Ha azonban strukturálisan felbontjuk, újabb viszonylatokat fedezünk fel. Kiderül ugyanis, hogy az eltérés a műveltség felsőbb szintjeinek az elsajátításában a leglényegesebb. A következő áttekintés Vajdaság és a vajdasági magyarok tízéves korhatár feletti lakosságának iskolai összetételét világitja meg:

Év	Ipari szakiskolai végzettség	Középiskolai végzettség	Gimnázium	Százalékokban Egyetemi és főiskolai végzettség
Vajdaság lakossága				
1953	5,1	1,4	1,0	0,4
1961	7,9	2,1	1,1	1,1
Index	154,90	150,00	110,00	110,00
Vajdasági magyarok				
1953	6,2	1,1	0,5	0,3
1961	9,9	1,4	0,6	0,5
Index	159,67	127,27	120,00	166,66

Ezekből az adatokból már kiviláglik, amit empirikus ismereteink is mutatnak. Elsősorban az, hogy Jugoszlávia és Vajdaság népei a műveltség legfelsőbb szintjeit illetően fejlődtek a leggyorsabban.

Bár az 1953-as népszámlálás idején Vajdaság összlakosságának fejlődési dinamikája a műveltségi fokokat illetően alig különbözött a vajdasági magyarokétól, az 1961-es népszámlálás már komoly eltérést mutat ki. A vajdasági magyarok egyre inkább az egyetemi és középfokú műveltséget kevésbé igénylő szakmára orientálódtak. Ennek tudható be az a gyakran emlegetett adat, mármint hogy minden rendben van, ami a munkások szakképzettségét illeti. Ugyanis 1961-ben Vajdaság összes munkásainak (285 319) 6,4%-a magas szakképzettségű volt, 31,8%-a szakképzett, 15,3%-a betanított és 46,5%-a szakképzetlen. A magyar nemzetiségű munkásoknál ez az arány a következő: 83 271 munkás közül 6,9% magas szakképzettségű, 31,5% szakképzett, 14,4% betanított és 47,2% szakképzetlen.

A vajdasági magyarok, számarányukhoz viszonyítva, 1953-ban csak valamivel kevesebb középiskolai végzettségűvel rendelkeztek, mint pl. a vajdasági szerbek (1,1% illetve 1,7%). 1961-ben is megmaradt ez az arány, viszont ugyanakkor a vajdasági szerbeknél a középiskolai végzettségűek részaránya már 2,5%-ra emelkedett. A gimnáziumot végzettknél szintén megmutatkozott ez a lemaradás: 1,2% illetve 1,3% a vajdasági szerbeknél és 0,5%, illetve 0,6% a vajdasági magyaroknál.

Az egyetemet végzettek számaránya a vajdasági szerbeknél 0,7%-ról 1,4%-ra javult, a magyaroknál pedig 0,3%-ról 0,5%-ra emelkedett. Vagyis, itt az aránytalanság nemcsak állandósult, hanem még dinamikus növekedett is.

A következő áttekintés, amely az oklevelet szerzett egyetemisták számát mutatja be, mintha érzékeltetné ezt az állítást:

Év	Jugoszlávia	Jugoszláviai magyarok	A magyarok százalékos részaránya
Az oklevelet szerzett egyetemisták száma			
1965	27 952	459	1,64
1966	28 678	495	1,72
1967	29 179	441	1,51
Index			
1967/1965	105,38	96,07	
Ebből az egyetemeken			
1965	16 893	286	1,69
1966	12 137	156	1,28
1967	15 235	237	1,55
Index			
1967/1965	90,18	82,86	
A művészeti akadémiákon			
1965	549	36	6,55
1966	319	11	3,44
1967	509	23	4,51
Index			
1967/1965	92,71	63,88	
A felső iskolákon			
1965	1232	10	0,81
1966	920	11	1,19
Index			
1967/1965	68,91	100,00	
A főiskolákon			
1965	9778	127	1,36
1966	15 302	317	2,07
1967	12 586	171	1,35
Index			
1967/1965	135,65	134,64	
A III. fokozaton			
1965	361	4	1,10
1966	457	6	1,31
1967	450	2	0,44
Index			
1967/1965	124,64	50,00	

A legújabb adatok csak Szerbiára vonatkoznak, s ezért nem teljesek. A következő táblázat azt mutatja be, hány egyetemista szerzett oklevelet Szerbiában az 1969-es évben:

	Összesen	Magyarok	Százalékos részarány
Összesen	13 994	341	2,43
Főiskolák	7 368	163	2,21
I. fokozaton	997	44	4,41
Egyetemeken	946	32	3,38
Művészeti akadémiákon	51	12	2,35
II. fokozaton	5 629	134	2,38
Egyetemeken	5 488	124	2,26
Művészeti akadémiákon	141	10	2,09

Az adatokból látható, hogy a jugoszláviai magyarok, bár az ország lakosságának 2,5%-át képezték az említett időszakban, az oklevelet szerzettek közül csak 1,64, 1,72 és 1,51% volt a magyar 1965-ben, 1966-ban és 1967-ben. Szerbia összlakosságában a magyarok arányszáma 4,8%, viszont az oklevelet szerzett egyetemistáknak csak 2,43%-át adták az 1969-es évben.

Megállapítható továbbá, hogy az oklevelesek száma egyre inkább nő országos viszonylatban, a jugoszláviai magyaroknál pedig csökken, hiszen az 1967/1965-ös jelzőszám ott 104,38, emitt viszont 96,07.

Nem sok jel mutat arra, hogy a magyar intelligencia képzése a közeljövőben jelentősebben meg fog gyorsulni. Hiszen már a magyar egyetemisták számát tekintve is aránytalanságot fedezünk fel, ha az országos viszonylatokkal mérjük össze:

Évek	Jugoszlávia	Jugoszláviai magyarok	Százalékos részarány
Az összesen egyetemi-hallgató			
1951/52	54 974	773	1,40
1952/53	54 775	877	1,60
1953/54	57 937	912	1,57
1954/55	70 305	1 068	1,51
1955/56	69 705	1 021	1,46
1956/57	71 852	956	1,33
1957/58	82 882	1 061	1,28
1958/59	96 890	1 264	1,26
1959/60	104 786	1 513	1,44
1960/61	140 574	2227	1,58
1961/62	168 010	2562	1,52

Évek	Jugoszlávia	Jugoszláviai magyarok	Százalékos részarány
1962/63	160 092	2744	1,71
1963/64	160 595	2913	1,81
1964/65	170 499	3164	1,85
1965/66	184 923	3092	1,67
1966/67	195 454	2956	1,51
Index 1966/67			
1951/52	355,53	382,40	
Az egyetemeken			
1952/53	47 876	647	1,35
1953/54	51 752	742	1,43
1955/56	60 559	813	1,34
1956/57	60 246	748	1,24
1957/58	69 087	834	1,20
1958/59	78 904	947	1,20
1959/60	82 927	1128	1,36
1960/61	104 875	1683	1,60
1961/62	122 005	1837	1,50
1962/63	106 225	1877	1,76
1963/64	99 056	1750	1,76
1964/65	98 631	1753	1,77
1965/66	107 339	1772	1,65
1966/67	111 232	1556	1,39
Index 1966/67			
1952/53	232,35	240,49	
Művészeti akadémiákon			
1952/53	1219	17	1,39
1953/54	1217	19	1,56
1955/56	1353	18	1,33
1956/57	1320	19	1,43
1957/58	1394	23	1,64
1958/59	1377	28	2,03
1959/60	1412	32	2,26
1960/61	1418	37	2,60
1961/62	1966	45	2,70
1962/63	1817	54	2,97
1963/64	1981	98	4,94
1964/65	1980	75	3,78
1965/66	2014	90	4,46
1966/67	2030	91	4,48
Index 1966/67			
1952/53	166,52	535,29	

	Evek	Jugoszlávia	Jugoszláviai magyarok	Százalékos részarány
Felső iskolákon				
	1952/53	245	33	13,46
	1953/54	217	24	11,05
	1955/56	233	12	5,15
	1956/57	292	9	3,08
	1957/58	303	11	3,63
	1958/59	464	16	3,44
	1959/60	1161	19	1,63
	1960/61	2088	20	0,95
	1961/62	3461	30	0,86
	1962/63	4268	30	0,70
	1963/64	6177	74	1,19
	1964/65	6815	71	1,04
	1965/66	6930	34	0,49
	1966/67	6848	45	0,65
	Index 1966/67			
	1952/53	2795,10	136,36	
Főiskolákon				
	1952/53	5435	180	3,31
	1953/54	4751	127	2,67
	1955/56	7605	178	2,34
	1956/57	9994	180	1,80
	1957/58	12 098	193	1,59
	1958/59	16 145	273	1,69
	1959/60	19 286	334	1,73
	1960/61	32 193	487	1,51
	1961/62	40 898	650	1,58
	1962/63	47 782	783	1,63
	1963/64	53 381	991	1,85
	1964/65	63 073	1265	2,00
	1965/66	68 650	1196	1,74
	1966/67	75 344	1264	1,67
	Index 1966/67			
	1952/53	1386,27	702,22	

Mint látjuk, a jugoszláviai magyar egyetemisták száma a megvilágított időszakban jelentősen megnövekedett; a jelzőszáma 382,40 az országos 355,53-mal szemben. Ez azt jelenti, hogy a magyar egyetemisták száma valamivel gyorsabban növekedett, mint az országos viszonylatban. Bár mennyire is méltányoljuk ezt a növekedést, el kell mondani, hogy ez mégsem tudta megjavítani a magyar egyetemisták részarányát az egyetemisták teljes számában. Ha figyelembe vesszük, hogy az ország egyetemistáinak legalább 2—3 százalékát a magyar egyetemistáknak kellene

alkotniuk, akkor azt látjuk, hogy a tényleges arányszám valamennyi említett évben messze a kívánatos alatt volt (1—1,5%). Ezek az eltolódások aztán tovább rontják a magyar oklevelek részarányát az országos átlaghoz képest.

Ha sorra vennénk e helyzet okait, mindenképpen fel kellene figyel-nünk arra, hogy az ösztöndíjazás politikájában komoly fogyatékosságok mutatkoztak. Aránylag kevés nemzetiségi diák kapott ösztöndíjat, még a magyar többségű területeken sem igen ügyeltek a nemzetiségi arányokra az ösztöndíjazásban.

Helyszüke miatt sajnos nem elemezhetjük az egyetemek és különböző karok szerinti helyzetet. Pedig a tüzetes elemzés még sarkosabbá tenné a kérdést. Például felfigyelhetnénk arra, hogy a magyar egyetemisták nagy része magánhallgató, ez pedig nagymértékben megköti a kezüket a különböző egyetemek és karok megválasztásánál.

•

ad—3 A jugoszláviai magyarok társadalmi helyzetének vizsgálata szempontjából éppoly fontosak azok az adatok is, amelyek a társadalmi termelésben elfoglalt helyüket szemléltetik. A mezőgazdaságból élő lakosság arányszáma 1948-ban 67,2%, 1953-ban 60,8⁰/₀ és 1961-ben 50,2⁰/₀ volt; vajdasági viszonylatban 1948-ban 61,1⁰/₀ 1953-ban 62,1⁰/₀ és 1961-ben 52,0⁰/₀. A fejlődés valóban impozáns, hiszen 1948-at véve alapul, a jelzőszám 1953-ban 128,0 és 1961-ben 177,8 Jugoszláviában, Vajdaságban pedig 110,5 1953-ban, illetve 137,7 1961-ben. Viszont a vajdasági magyar mezőgazdasági lakosság arányszáma állandósult, vagy csak lassan csökkent: 1948-ban az összlakosság 43,3⁰/₀-a, 1953-ban 53,6⁰/₀-a és 1961-ben 45,2⁰/₀-a volt. Ezt az állapotot igazolják a következő adatok is: a munkások és tisztviselők Szerbia összlakosságának 17,4⁰/₀-át, az aktív lakosságnak pedig 36,6⁰/₀-át képezték, ami, az 1948-as évet alapul véve, 177,6-os jelzőszámot ad.

A szerbiai magyar lakoságnál a tisztviselők és munkások arányszáma a teljes aktív lakosságban 1961-ben 52,5⁰/₀ volt, viszont ez, 1948-at véve alapul, csupán 138-as jelzőszámot ad, vagyis a fejlődés lassúbb volt.

Mindezek közül az adatok közül azonban hovatovább a leglényegesebbek azok, amelyek az iskolázottságra vonatkoztak. Ugyanis a szocialista társadalmi rendszerben, ahol társadalmi tulajdon van, a nemzeti jövedelem elosztásában nem a magántulajdon tényezői a lényegesek. A termelésben, a munkamegosztásban, a társadalom irányításában betöltött szerepet mindenképp az egyén iskolázottsága határozza meg. Az iskolai végzettség és szakképzettség határozza meg az elfoglalt helyet a termelésben, a munkamegosztásban és a társadalom irányításában. Az iskolai végzettség és szakképzettség tehát közvetlenül a nemzeti jövedelem elosztásának tényezője. Mint ilyen, meghatározza a munka szerinti javadalmazásban betöltött szerepet is.

A korántsem kielégítő iskolázottságnak és szakképzettségnek számos következménye van a társadalom irányításában, a munkamegosztásban és a termelésben. Ezek nagyjából a következők:

1. Vajdaságban a községi szervezetekben foglalkoztatottaknak (5170) csupán 12,6%-a volt magyar (654) az 1963-as évben; a tartományi szervezetekben foglalkoztatottaknak (440 1963-ban, illetve 697 1967-ben) csupán 4,5-a, illetve 8,7%-a volt magyar nemzetiségű (20).

2. A vajdasági és szerbiai egyetemek szakkádrcrében a magyar nemzetiségűeknek nem jut jelentős szerep.

3. A vajdasági gazdasági vállalatok igazgatóinak 10,5%-a, igazgatóhelyetteseinek 15,0%-a, technikai igazgatóinak 13,9%-a, kommerciális igazgatóinak 14,5%-a, pénzügyi igazgatóinak 20,1%-a, káderosztályfőnökeinek 5,4%-a, tervosztályfőnökeinek 10,9%-a, üzemvezetőinek 15,6%-a volt magyar, vagyis a teljes vállalati vezetőségnek csupán 14,3%-a az 1967-es évben. Ugyanakkor a magyarok a munkástanácsokban és igazgató bizottságokban számukhoz képest részarányosan voltak és vannak képviselve. Ez viszont már nem mondható el a szövetkezeti tanácsokról és igazgató bizottságokról. Ugyanígy a társadalmi tevékenységek tanácsairól sem. Viszont az tapasztalható, hogy általában a tartományi képviselőház és a községi szkpustinák nemzetiségi összetételének a megállapításakor igen éberrel vigyázunk az arányokra (igaz, hibák itt is előfordulnak).

4. A szakszövetségek nemzetiségi összetétele különösképpen nem tekinthető megfelelőnek, amennyiben a magyarok részarányát szemléljük, ez viszont az intelligenciaképzéssel függ össze.

5. Végül, nem kielégítő a Vajdasági Kommunista Szövetség nemzetiségi összetétele sem. A magyar nemzetiség e társadalmi-politikai szervezetben nincs részarányosan képviselve (csupán 9—10%), s ahelyett, hogy növekedett volna soraiban a kommunisták száma, az 1963-as 11 300 főről 1966-ban 10 920 főre csökkent. Igaz, ez az arány az 1968—1969-es időszakban megjavult, de nem jelentősen.

•

Még néhány aránytalanságról szót kell ejteni. A művelődés anyagi alapjában előállt aránytalanságok például a leglényegesebbek közé tartoznak, mert itt a nemzetiség szükségletei közvetlenül kimutathatók, míg az egészségügy, a szociális gondoskodás stb. esetében csakis közvetve, a többi néppel egyetemben (erről viszont már szó volt az írás első részében). Mégis, a művelődés és tanügy területén igen bántó aránytalanságok mutatkoznak. Például ahhoz, hogy 0,86 könyv, tehát egy nem teljes könyv jusson egy nemzetiségi lakosra, vagyis annyira, amennyi vajdasági viszonylatban egy lakosra jut, legalább még 200 000 könyvet kellett volna vásárolniuk a könyvtáraknak. Ugyanis, míg az egy lakosra jutó könyvek száma Vajdaság népei esetében (ide számítva a nemzetiségeket is) 1966-ban 0,79 volt, a nemzetiségek esetében 0,47; 1967-ben 0,81, illetve 0,50; 1968-ban 0,86, illetve 0,62. A helyzet valamelyest javult, azonban még mindig nem kielégítő. 1966-ban a nemzetiségi nyelveken írt könyvek száma a könyvtári vásárlásoknak csupán 17,1%-át tette ki; 1967-ben 17,5%-át; 1968-ban még 19,2%-át. Ugyanakkor a nemzeti-

ségek arányszáma Vajdaság összlakosságában 32,4% volt az említett években.

Vajdaság könyvtáraiban 1966-ban 1 465 662 könyv volt: ebből nemzeti nyelven 1966-ban 287 278; 1967-ben 304 091; 1968-ban 375 317. Vagyis, e könyvmennyiségnek vagy kétharmadát kellene még beszerezniük a könyvtáraknak, hogy elérjék a vajdasági átlagot (bár a nemzeti ségeket ide is beleszámítjuk). Csakhogy a könyvtári alapok állományának a minősége is nagyon rossz: nagy részük háború, sőt az első világháború előtti könyvekből áll. A könyvtárakban kevés a nemzeti nyelveken írt szakkönyv, népszerű tudományos mű, és még kevesebb a gyermekkönyv. Mindennek eredményeként, habár a magyar nemzetiség arányszáma Vajdaság lakosságában 23,9%, a könyvtári alapoknak csak 15,6%-a magyar nyelvű, méghozzá nagyon rossz összetétellel.

Szerbiai méreteken szemlélve a magyar könyvkiadás helyzetét, nem mutatkoznak ilyen aránytalanságok. Tankönyvek nélkül számítva 68 címszó (tankönyvekkel együtt 77) jelent meg magyar nyelven 1965-ben; 68 (117) 1966-ban; 72 (124) 1967-ben stb. Sajnos, a könyvtárak pénzüke miatt e könyveknek alig 3—4%-át vásárolják fel.

Nem kielégítő a nemzetiségi színház, a művelődési csoportok, a zene-művészet anyagi helyzete s különösen a művelődésben munkálkodó nemzetiségi káderek száma. E téren alig történtek intézkedések, amelyek gyors javulást hoztak volna, bár a helyzet lasson mégis változik és javul.

Mivelhogy mindezedig a művelődéshez szükséges pénzeszközök jobbára köztársasági szinten voltak központosítva, s csak most kezdenek decentralizálódni, ki lehetne mutatni, hogy a nemzetiségek, s így a magyar nemzetiség művelődésének a pénzelése is aránytalan volt a teljes összegekhez képest. Amellett az e célra fordított összegek lassabban is növekedtek, mint Vajdaságban és Szerbiában általában.

A tanügy és a közoktatás a magyar nemzetiség egyik leglényegesebb társadalmi szükséglete. Az anyanyelvű elemi, közép- és egyetemi oktatás, a felnőttképzés ugyancsak aránytalanságokat tár fel. Egy részükről már szó esett. Viszont, hogy e téren pozitív folyamatokat kell kezdeményezni — alig tagadható. Nem kevésbé vonatkozik ez a nemzetiségek szerepére a tudományos életben és a tudományos intézetekben is. A nemzetiségi nyelvek érvényesítése az óvodákban, napközi otthonokban, elemi, közép- és felső iskolákban — az egész iskolarendszerben —, továbbá a közigazgatásban, valószínűleg „megdrágítja” majd a nemzetiségi dinárt, de viszont az eddigi mulasztásokat egyszer s mindenkorra kiküszöböljük.



Mindezeket a negatív jelenségeket Vajdaság tudatos szocialista erői, elsősorban a Kommünista Szövetség fórumai több alkalommal elemzés tárgyává tették, s levonták a megfelelő következtetéseket. A helyzet felértékelése szempontjából igen sok történt, különösen a JKSZ IV plénuma után. Ez politikai programot jelentett a hibák kiküszöbölése érdekében. Vajdaság SZAT alkotmánytörvénye, valamint a nemzetiségi nyelvek egyenjogú használatára vonatkozó törvény megadja a szükséges jogi alapot ahhoz, hogy a politikai kezdeményezések új társadalmi folya-

matokat indítsanak meg. Mindez együttvéve lehetővé teheti, hogy az öngazgatási rendszer a nemzetiségek társadalmi életét magasabb szintre emelje. Csak természetes, hogy az öngazgatási rendszerben a nemzetiségek társadalmi fejlődése nem csupán a nemzetiség, de az egész társadalom ügye. Más részről, ha a nemzetiségek kivicszik a részüket a társadalmi építésből, a legtöbbet tehetik saját fejlődésük érdekében is. E két törekvés elválaszthatatlan egymástól.

A magyar nemzetiség társadalmi fejlődése elválaszthatatlan Vajdaság gyorsabb ipari-mezőgazdasági, vagyis gazdasági fejlődésétől. Csak ez teremthet anyagi alapot a közoktatás és művelődés még erőteljesebb fejlődéséhez. Ezért minden olyan politikai program, amely Vajdaság egyetemes és részarányos fejlesztését tűzi ki célul, közvetlenül nemzeti érdekek is. Vajdasági, vagyis nemzeti érdekek, hogy tartományunk ne váljon gazdaságilag elmaradott területté, mert ha ilyen folyamatok érvényesülnének, a nemzetiségek is alárendelt társadalmi helyzetbe kerülnének. Az állandó gazdasági felemelkedés viszont alapja a nemzetiségek részarányos fejlődésének Vajdaságban és a Szövetségben.

Épp ezért a nemzetiségek társadalmi életének valamennyi megoldatlan, de megoldható kérdését lehetetlen elszigetelten, kiragadva felvetni. Szükséges, hogy e kérdések megoldását az egyetemes vajdasági, illetve szövetségi társadalmi fejlődés lehetőségeiben találjuk meg. Nem biztosíthat továbbfejlődést az olyan törekvés, amelynek célja a nemzeti érdekek izoláció, autarchia, partikularizmus. Viszont az egyetemes vajdasági-szövetségi törekvésekben benne kell foglalni a nemzeti érdekeknek is. Hogy ez így legyen, a társadalom tudatos szocialista-kommunista elkötelezettségű erőinek tevékenysége nélkülözhetetlen.